

TÉRKÉPOLVASÁSI KOMPETENCIÁK KÖRNYEZETISMERET ÓRÁN

dr. Teperics Károly, dr. Bujdosó Gyöngyi, Szilágyiné dr.

Czimre Klára, Demeter József

MTA-DE Korai Természettudomány-tanulás
Kutatócsoport

MTA-SZTE Földrajz Szakmódszertani Kutatócsoport,

Zárókonferencia

Debrecen

2026. 08. 26.

MTA-DE Korai Természettudomány-tanulás Kutatócsoport földrajzi munkacsoportja

Dr. Bujdosó Gyöngyi egyetemi
docens

Szilágyiné dr. Czimre Klára egyetemi
adjunktus

Demeter József PhD hallgató

Dr. Teperics Károly egyetemi docens

Balogh Adrienn egyetemi hallgató

Térképi ismeretek, térbeli tájékozódás fejlesztése a köznevelésben

3-4. évfolyam: a tanuló térképfajtákat és térképeleket ismer fel; megismeri az égtájakat; felszínformákat, országokat és településeket nevez meg

A diákok képesek lesznek:

ismerni és használni a térbeli relációs **szókincset**; megnevezni és iránytű segítségével megállapítani a **fő- és mellékvilágtájakat**; **irányokat** tudnak adni viszonyítással; néhány térképfajtát is megtudnak különböztetni; **felismerik és alkalmazzák a lényeges térképeleket** (felszínformák, vizek, települések, útvonalak, államhatárok); alaprajzot tudnak készíteni és azt leolvasni a tanterméről vagy otthona egyik helyiségéről; **tudnak tájékozódni** az iskola környékéről és településéről készített térképvázlattal és térképpel egyaránt, de az iskola környezetéről is képessé válnak térképvázlatot készíteni;

5-6. évfolyam: megjelennek a tematikus térképek; helyzetmeghatározás; jelrendszerek megismerése; tájékozódás a földgömbön; kontinensek, országok elhelyezése

7-8. évfolyam: a korábban tanultak felelevenítése

A térképpel foglalkozó témakörök és óraszámuk tantárgy és évfolyam szerint az általános iskolában

Környezetismeret (3-4. évfolyam)	
Tájékozódás térben	8 óra
Hazánk, Magyarország	6 óra
Természettudomány (5-6. évfolyam)	
Mérések, mértékegységek, mérőeszközök	7 óra
Alapvető térképészeti ismeretek	7 óra
Topográfiai alapismeretek	7 óra
Gyakorlati jellegű térképészeti ismeretek (Az iskola környékének megismerése során, terepi munkában)	7 óra
Földrajz (7-8. évfolyam)	
Tájékozódás a földrajzi térben	4 óra

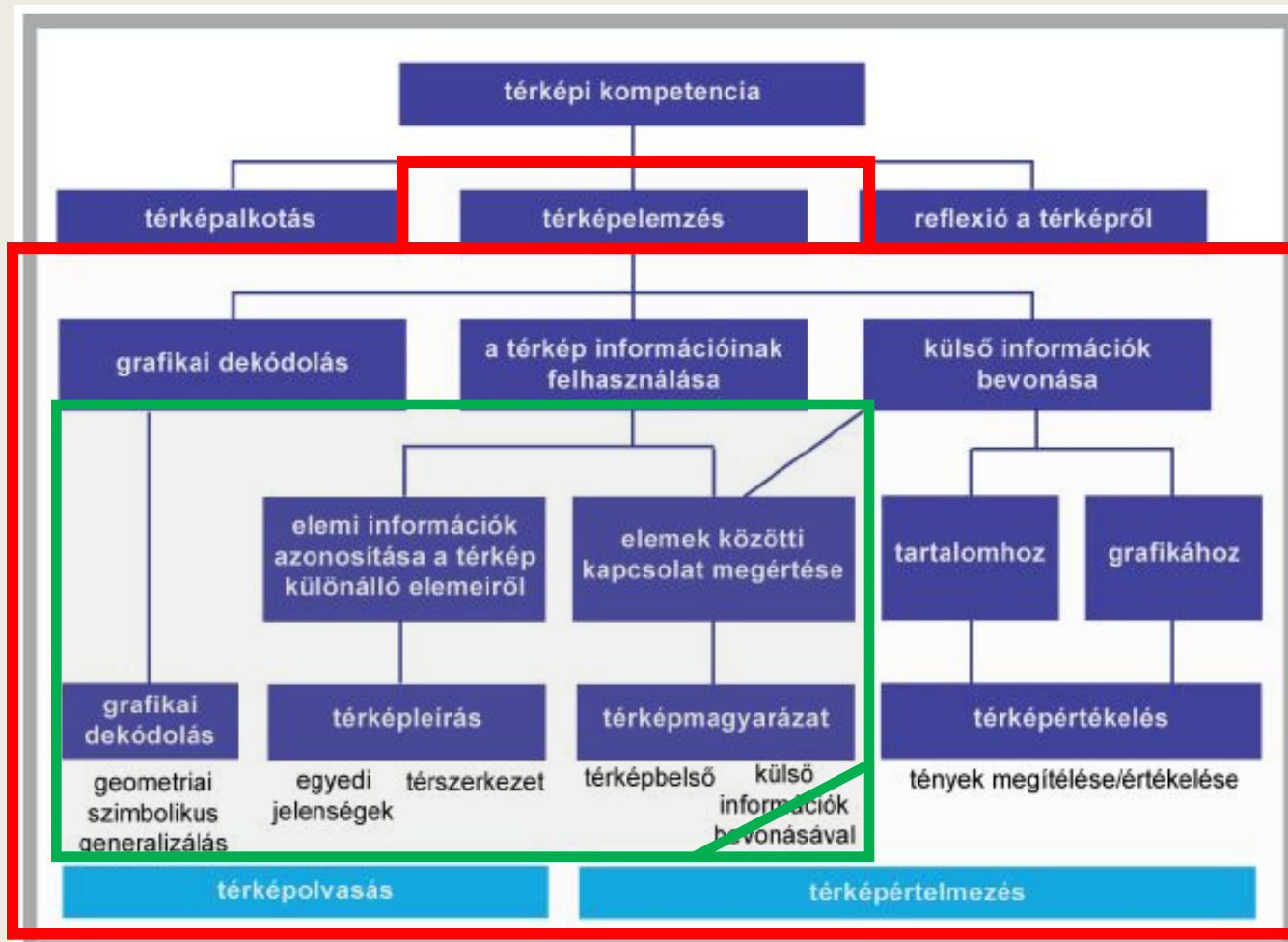
Célok

- A **térképi kompetenciák** kialakításának első szakasza zajlik a „Környezetismeret” órán (**szemléleti térképolvasás**)
  - *Nem földrajzórán, nem földrajztanár irányításával*
- Ezeket a kompetenciákat a felső tagozatban és a középiskolában már a szemléltetés folyamatában használják, és erre építve a **logikai térképolvasást** várjuk a tanulóktól.
- Ezek közösen a **térképi kompetenciák**, amelyek ismeretek, készségek, képességek és attitűdök együtteseként értelmezhetők.
- A **térképolvasás folyamatának ismeretében láthatjuk, hogy létezik-e ez az alap, amire építkezhetünk? (H1: nem)**

Alapfogalmak

- **Térképi kompetencia** alatt olyan komplex, különböző helyzetekben mozgósítható felkészültséget értünk, amely lehetővé teszi a térképek tudatos, célirányos és reflektív használatát.
  - A **térképhasználat** fogalmat a térképekkel végzett tevékenységek általános megnevezéseként alkalmazzuk.
  - A vizsgálat a **térképi információk feldolgozására** összpontosít: arra a folyamatra, amelynek során a tanuló a feladat megoldásához szükséges információkat azonosítja, értelmezi és felhasználja.
  - A **térképolvasás** kifejezést ennél szűkebb értelemben használjuk: elsősorban a térképi jelek dekódolására és a térképből közvetlenül kinyerhető információk leolvasására vonatkoztatjuk (Környezetismeret).

A térképi kompetencia ludwigsburgi modellje *(Hemmer, I. et al. [2010] alapján szerk. Tóth Á.)*

4. osztályban vizsgálható lépték

Az általános iskola léptéke

Párhuzamok:

- PISA szövegértési modell *(Baumert, J et al. 2001)*
- „Hagyományos” térképolvasási készségek *(Makádi M. et al. 2019)*

Empirikus adatfelvétel

- A vizsgálat a debreceni **Kölcsey Ferenc Református Gyakorló Általános Iskola** egyik negyedik osztályában zajlott 2025. áprilisában, ami a Környezetismeret órákon elsajátított térképolvasási stratégiákra összpontosított.
- **Protokoll:** saját iskola, semleges nyugodt helyszín, a mérés bemutatása, etikai engedély birtokában.
- A megfigyelt csoport **24 főből** állt, 20 ebből teljes körűen használható, 23 részlegesen használható, egy tanuló kalibrációs hiba miatt kizárva.
- Többrétű adatfelvétel:
  - *Háttér kérdőív*
  - *Szemmozgás követő vizsgálat*
  - *Mentális térkép (vaktérkép) kitöltés*

Adatfelvétel

- A vizsgálathoz egy 13 diából álló PowerPoint bemutatót készítettünk, melynek 11 diaképe tartalmazta az adatfelvétel kérdéseit.
  - *Négy kérdés egy fiktív város térképére vonatkozott (Munkafüzet, Tóthné Mess – Vitéz, 2021; 81.).*
  - *Három kérdés Magyarország domborzati térképéhez kapcsolódott (Atlasz).*
  - *Négy Kárpát-medence domborzati térképhez fűződő kérdés zárta vizsgálatot.*
- A nevezetes égtájakat ismeretét és alkalmazását, a jelmagyarázat használatát és a vonalas aránymérték alkalmazását vizsgáltuk, illetve egy feladatban a térképelemzésre/logikai térképolvasásra is irányult kérdés.

A mérőeszköz

- A feladatok céljai:

(1) **égtájak használata, viszonyítás**

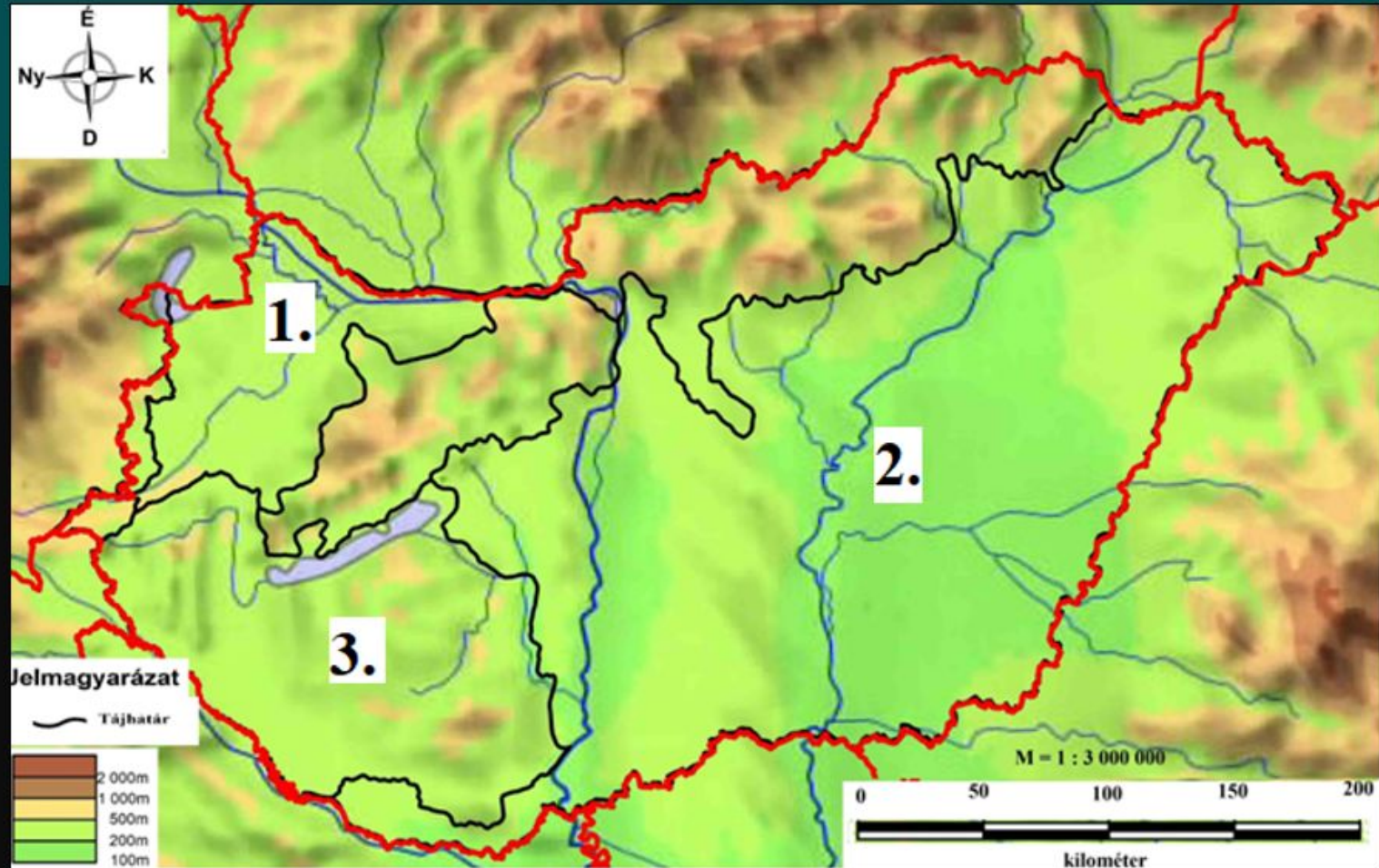
Milyen irányban van a nagyszülők házától Petiék háza? Égtájak megnevezésével válaszolj!

A mérőeszköz

(2) jelmagyarázat használata

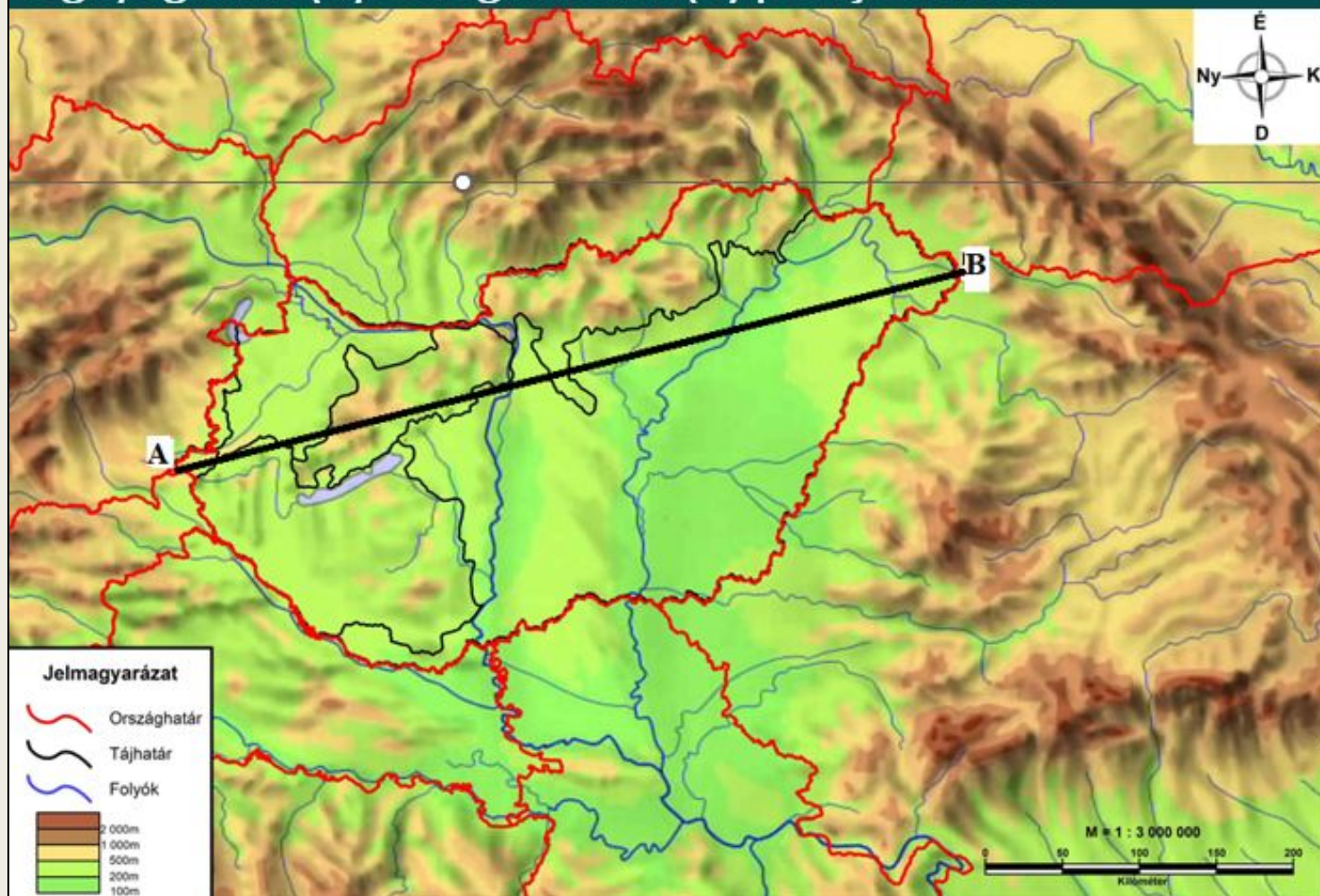
Milyen irányban található Budapesttől az 1. számmal jelölt nagytájunk?

A mérőeszköz

(3) vonalas aránymérték használata

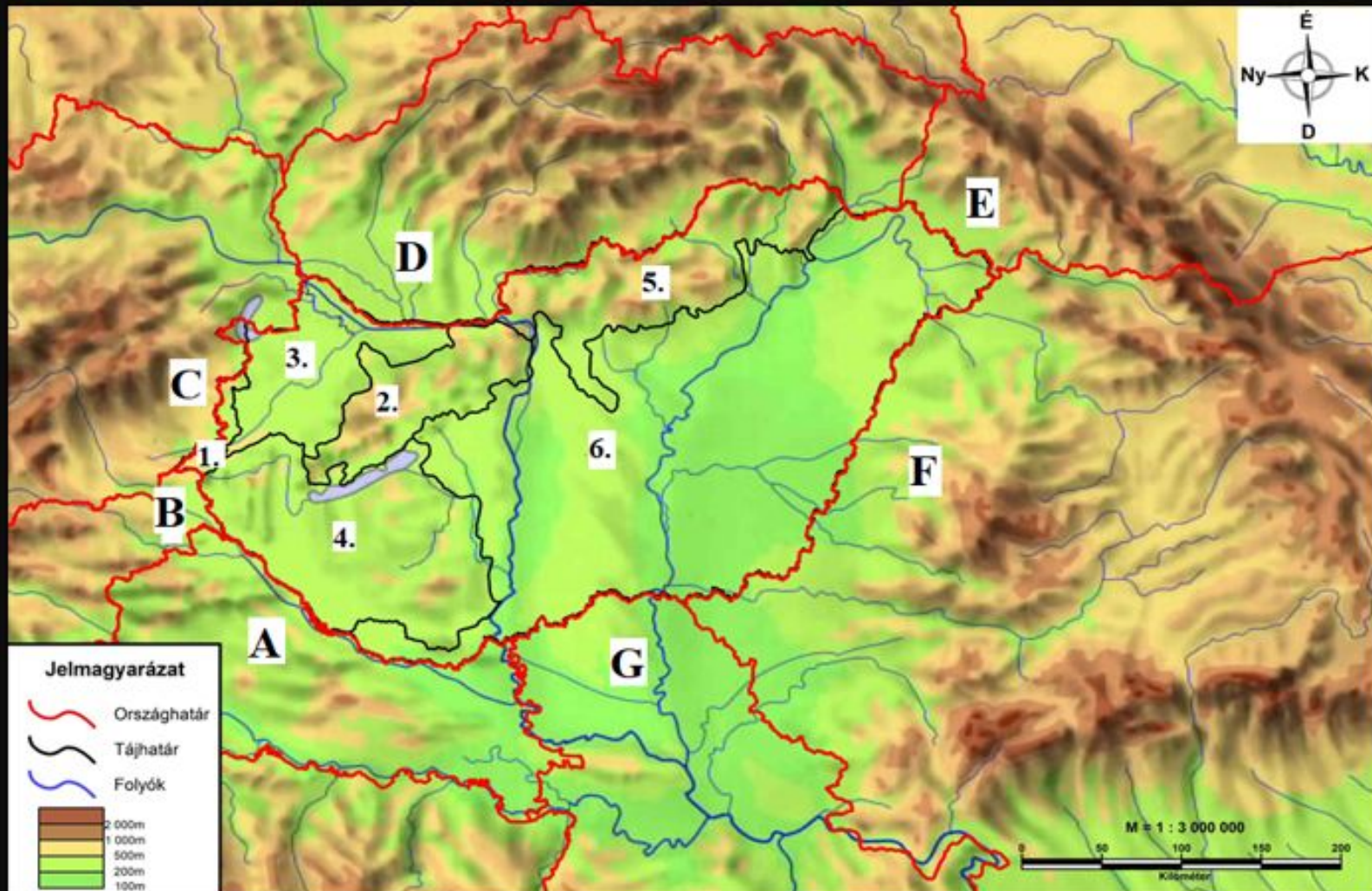
Hány kilométer lehet a légvonalbeli távolság az ország legnyugatibb (A) és legkeletibb (B) pontja között?

A mérőeszköz

(4) térkép elemzés, elemek közötti kapcsolatok feltárása

Melyik számmal jelölt nagytájunk területén található a legalacsonyabb tengerszint feletti magasság?

Vizsgálati lehetőségek

(1) Statisztikai adatfeldolgozás/tanulmány készítése

- (1) vizsgálati lehetőségek
  - Eredményesség
  - Feldolgozás időtartama
  - A megoldás menetének feltárása (hőtérkép)

-Fixációk száma, hossza

-Pupilla méret

-Szakkádméret

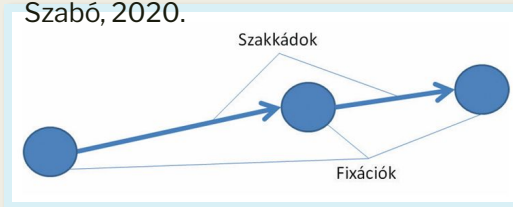
-Tanulói profilok készítése klaszterekkel

- AOI-k szerepe („area of interest” = **AOI** = „célterület”)

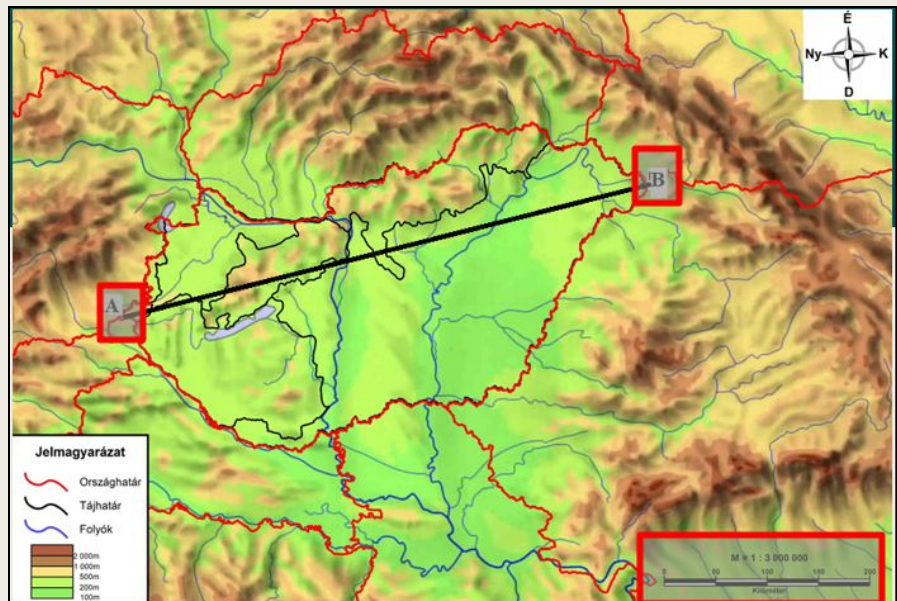
Hőtérké

Fixációk és szakkádok. Forrás: Szabó, 2020.

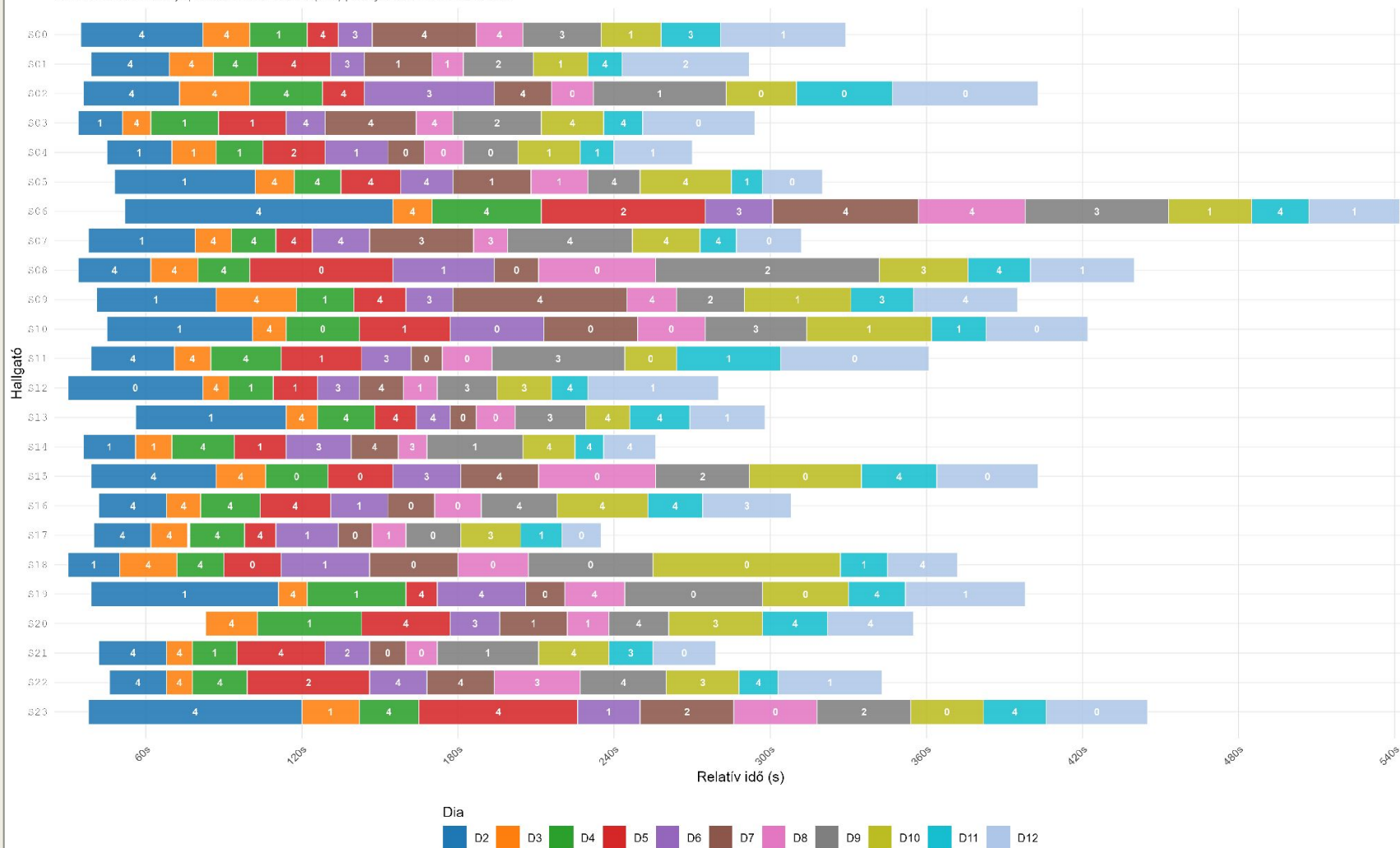
Hány kilométer lehet a légvonalbeli távolság az ország legnyugatibb (A) és legkeletibb (B) pontja között? (AOI)

Tanulónkénti dia-időablakok Gantt-diagramon

A) Gantt sávdiagram — diamegtekintési időablakok hallgatónként

Sávszín: diaazonosítója | fehér szám: értékelés (0–4) | hiányzó sáv = adat nélküli dia

Forrás: dia-kódolási időablakok (slides_all) | N = 24 hallgató

Hallgatói vizuális profilok és K-means klaszterek összevetése

Klaszter	Hallgatók (n)	Fixáció hossza	Pupilla méret	Szakkád hossza	Pislogás	Fixációk száma	Jellemzés
KM_1	1,9,10, 15,22 (5 fő)	+0.31	+0.90	-0.35	-1.06	+0.93	Hosszú fixáció, nagy pupilla, nagyon kevés pislogás → mély, koncentrált feldolgozás
KM_2	2,4,7,17 (4 fő)	-0.34	+0.75	+0.01	-0.19	-0.92	Rövidebb fixáció, nagy pupilla, kevés fixáció → érdeklődő, de kevésbé alapos
KM_3	12,13,14, 18,19,23 (6 fő)	-0.76	-0.61	+1.38	+0.08	-0.73	Rövid fixáció, kis pupilla, nagy szakkádok → aktív, gyors felfedező
KM_4	6 (1 fő)	+3.97	+1.66	-1.25	+0.84	+2.14	Extrém hosszú fixáció és fixációs szám, nagy pupilla → kiugró, "magas terhelésű" eset
KM_5	0,3,5,8, 11,16,21 (7 fő)	-0.12	-0.25	-0.22	+0.23	-0.22	Átlagos fixáció, kis pupilla, magasabb pislogás → laza, kevésbé intenzív figyelem
Klaszter			Átlagos eredmény				
KM_1 (mély feldolgozás)			26,0				
KM_2 (érdeklődő, kevésbé alapos)			22,5				
KM_3 (aktív felfedező)			23,8				
KM_4 (kiugró, S6)			34,0				
KM_5 (laza figyelem)			26,7				

Hőtérkép két kérdéssel (összes hallgató)

Fixációs Heatmap — D12: Hány kilométer lehet a légvonalbeli távolság az ország legnyugatibb és legkeletibb pontja között?

N = 23 hallgató | 30303 fixációs pont | küszöb = 80%

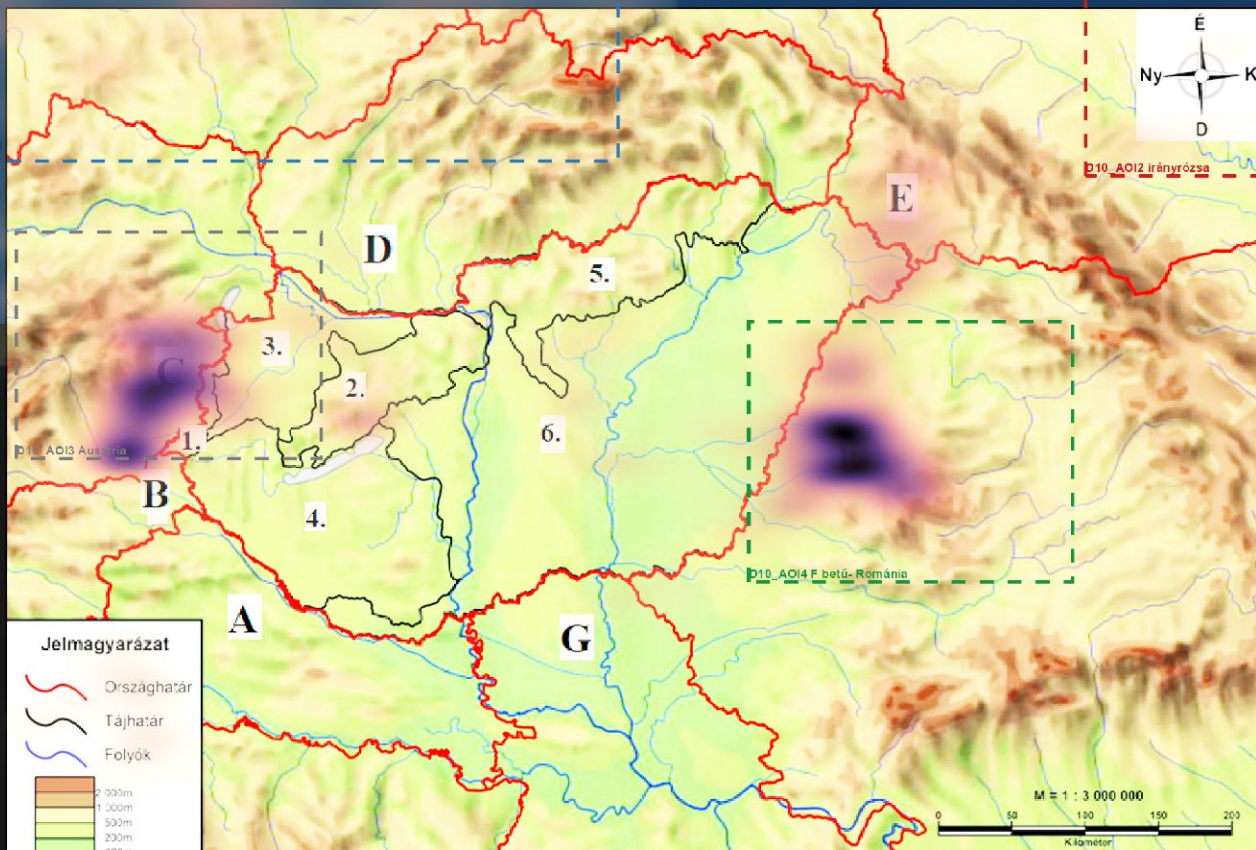
Fixációs Heatmap — D11: Melyik betűvel jelölt ország a keleti szomszédunk?

N = 23 hallgató | 16292 fixációs pont | küszöb = 60%

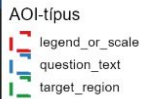
Melyik betűvel **jelölt** ország a keleti szomszédunk?

Ha tudod a nevét,
mondj azt is!

AOI1 keleti szomszédunk

Hasdod a nevüket,
mond azokat is!

(2) Gyakorlati tapasztalatok

■ statisztikai eredmények megfogalmazása

- A felhasznált diák nem azonos vizuális-kognitív terhelést jelentettek. A pupillaméret, a szakkádméret és a fixációs idő egyaránt szignifikáns diahatást mutatott, összefüggött a dia nehézségi szintjével (I – IV. fokozatot különítettünk el).
- A globális **eye-tracking** mutatók és a **válaszhelyesség közötti egyszerű korrelációk gyengék és nem voltak szignifikánsak**
  - A legtöbb fixáció a feladat megfogalmazásra irányult (szövegértés) nem a célterület.
- A **célterület pusztán nézésének időtartama önmagában nem elegendő indikátora a sikeres térképi értelmezésnek.**
- A tanulók között eltérő vizuális feldolgozási stílusok azonosíthatók. A fő állítás, hogy a térképolvasás nem egyszerű célkeresési folyamat, hanem a verbális instrukció, a térképi elemek és az egyéni vizuális feldolgozási stílusok összjátékaként értelmezhető.

■ Gyakorlati hasznosítás:

- Ismereteket adunk át, aminek következménye a megértés és a kompetenciák hiánya.
- Tevékenység alapú oktatással lehet eredményes a térképolvasás fejlesztése.
  - Térképet kell a tanulók elé vinni, azzal tevékenységet végeztetni.
  - Szövegértés!!